

sti ne dá, pride večidel od tod, da smetana ni prav kislikaasta in da je prevročje. — Grenko mléko izvira od nesnažnosti hrama, od povžitih pregrenkih zeliš, od bolnih jeter živinčeta in spridenega žolča. — Rudeče lise na mléku, če niso kervine kaplice, so neke posebne sorte rudečega plesnjivca, ki se po vlažnih stenah napravlja; spremeni vremena in snažnost hrama sta kmalo odpravila to napako. — Da plave (modre) lise na mléku izvirajo od povžitih modrih zeliš, je prazna misel. Haubner je vidil plavo mléko pri velicah kmetijah le v veliki vročini, pri majhnih kmetijah pa tam, kjer hranujejo mléko v izbah (hiši). Tudi se z modrimi lisami združi večkrat plesnjivec. Ena skleda mléka zamore od druge to napako nalesti, ker se zaredijo majčkine močelke (*monas gliscens*) v njem.

V ravno tem letopisu beremo spet več žalostnih prigodb, da so se ljudje po smerkovih konjih okužili in pomerli.

Potovanje križem svetá.

Od hrane ali živeža mnogoverstnih ljudstev.

Vsedli se homo danes k mizam mnogoverstnih ljudstev po svetu in gledali bomo; kaj je jejo, ne da bi oponašali enim žlahnih jedil in oblizkov, ali milovali druge zavolj revne hrane. Naš namen je višji. V sledu za tem, kaj živajo različni narodi, spoznali bomo tisto resnico, katero so natoroznanci nam že davnej odkrili, da po hrani ljudstev se ravna razloček narodov, se preminja natora, telesni in duševni značaj človeka, da narodovnost je deloma izvirček živeža.

Ne bo nam treba na dolgo in široko tega razkladati; vsak tudi preprost bravec bo resnico naših besed lahko razumel.

Kar človek vživa, želodec njegov predela v nek poseben sok; iz tega soka postane kri; iz kervi pa se nareja vse od kosti do možganov, iz česa človeško truplo obstoji. Ni tedaj norčija, ako rečemo, da naše roke, noge, naše lice, naše oči so spečene iz mesa, kruha, krompirja, fižola in sploh vsega, kar koli vživamo. Vsak pa bo sam po sebi tudi razumel, da je tu govorjenje le od trupla, ki iz prahú vstvarjeno bo spet prah postalo, ne pa od tistega višjega, neumerjčnega bitja, katero dušo imenujemo in kateri je truplo le začasno prebivališče.

Kar koli tedaj truplo pripomore k natori in značaju človeškemu, se večidel ravna po tem, česar človek vživa. Kuhinja tedaj pričuje od žlahnega ali sirovega, omikanega ali divjega, priprostega ali omehkuženega, revnega ali bogatega človeka in od različnosti domovine njegove. Pa tudi s človekom se je kuhinja požlahnila ali spridila. „Povej mi, kdo je tvoj tovarš, in povedal ti bom, kdo si ti“ — je rekel nekdaš geršk modrijan. Dandanašnji bi smeli ravno tako resnično reči: „povej, kaj jéš, in povedal ti bom, kaj si“.

Zatega voljo, mislimo, ne bomo tlačili prazne slame, ako iz tega obzira pogledamo po mizah ljudstev.

Dostikrat je že rečeno bilo, da človek je veliki svet na malem. In zares — pri jedi se to že poterdí. Rudstvo, rastlinstvo in živalstvo, iz katerih svet obstoji, so tudi stvari, katere on skoz usta v-se spravlja. So namreč ljudstva na svetu, katere živijo posebno le od zemelj, — so pa druge, katere si jemljejo svojo hrano le iz rastlinstva, in spet druge, ki živijo od žival vsacega razpola. Človek je stvar, katere vse je.

Kakor pa je rastlina, katere od zemlje živi, na naj nižji stopnji vsih životnic (organizmov), tako je tudi človek, kateremu zemlja v živež služi, na naj nižji stopnji človeštva.

To vidimo v nezmernih planjavah, ki se razprostirajo na levem bregu velike južno-amerikanske reke,

Orinoko imenovane. V teh puščavah — piše učeni Humboldt — živijo mnogoverstne plemena ljudi. Razločeni po jezicah, ki jih kramljajo, so eni — Otomáki in Jaruri — popolnoma divjaki, ki nimajo nič človeškega na sebi, razun postave človekove; kmetijstva ne poznaje, se živé le od mravelj, smole in parstí. Parst, katero vživajo, je mastna in volna glina, prava lončarska glina rumenkasto-sive barve. Marljivo jo iščejo ob bregovih Orinoka in Mete, in skerbno izberajo eno sorto od druge, kateri dobro ločijo po okusu. Tako glinovco gnetejo v cmoke po 4 do 6 pavcov debele in jih pekó od zunaj pri majhnem ognju, dokler skorja rudečkasta ne postane. Preden jih jedó, pomočijo vsak cmok z vodo. Dokler si jih Otomák ni vsak dan nabasal za funt ali tudi čez funt v svoj želodec, ni sit. Le kadar so vode njih rek prav majhne, si vlové tudi rib in želv (*Schildkröten*), katere jim pa niso tako po godu, kakor njih ilovnati cmoki. Tako nečedin je ta narod, da celó med daljnimi stanovniki poleg Orinoka je prislovica znana: „nič ni tako gerdega, česar bi Otomák ne žerl“.

(Dalje sledí).

Starozgodovinski pomenki.

DEAE SVRIAE SACR.

V Rimi Pet. Apianus CCXLII.

Razložil Davorin Terstenjak.

Že smo dokazali, da je v indoslavenskem mythu častje solca navadno bilo. Predsteječi napis nam to poterdjuje. Pobožen Indianec je njegovo visokost molil, ker mu je solnce bilo božanstvo, katero vse razsvetluje, vse oživljuje, iz katerega vse izhaja, in v katero se vse povrača (*William Jones Works VI. 417.*)

Solnce ima v sanskritu več izrazov; nar bolj navadna sta *sūris*, *sūryas*, in *sūnas*, *sunus*. Koreniki teh besed se najdete v glagolu *sur*, *strahlen*, *glänzen*, primeri: slavensko *zoriti*, *žariti*, in v glagolu *su*, *werfen*, *schleudern*, primeri: slovensko *su-jem*, *su-vam* (glej: *Eichhoff str. 200 in str. 115, 116*). *Suryas* je v sanskritu možkega spola, slovenska zora, zura, kar juterno solnce pomeni, pa je ženskega.

Napis *Deae Sviriae* očitno pričá, da je to slavenska zora, ne pa indijski *Sūryas*. V Rimi je bilo vseslavje božanstev iz vsih od Rimljana ogospodovanih dežel, tako je tudi slovenska zora prišla v Rim. Tudi je znala kakšna slovenska rodovina v Rimi živeča spomenik domačemu božanstvu napraviti dati, kar večkrat najdemo, da v raznih rimskih deželah spomeniki slavenskih božanstev stojijo. Tako najdemo na Francozskem v mestu Niemes spomenik v čast modrici Vedi z napisom *Vedae Musae* *), kjer rimsko tolmačenje zraven stoji, kakor to večkrat smo že vidili, postavim, *Apollini Beleno*, *Apollini Granno* (pervi slavski lučni bog *Belin*, drugi keltiški *Gran*, *Grein*). *Herkuli Gaditano*, to je: feniški *Melkarth*, *Pluto Vragus*, *Pluto Uragus* (glej: *Gud. str. 60. 6. Gori-Schuebel str. 44.*), to je slavenski *Vrag*, *Urag*, kateri je ednako službo imel, kakor jo je imel latinski *Pluto*.

Indiško solnce, imenovano *Sūryas*, je imelo več priimén, med drugimi ime *Hamsa*, kar pomeni *labud*. Po pravem bi se zvati imel *belud*, — ali takšnih *metathez*, to je, tako prestavljanje čerk ima vsaki jezik; primeri gerško: *μορτισος* in *μορτισος*, *πορσω* in *πορσω*, *μορδιη* in *μορδιη*, slovensko: *mogila* in *gomila*, *karn* in *kran*, *čbela* in *bčela*, tako tudi *lebud*, *liabud* namesto *belud*, *bialud* — *beli ptič*. Tudi priime *Dyumarí*, *Edelstein des Himmels*, od glagola *dju*, *džu*, *glänzen*, je imelo in

*) O severno-slavenskih Vedah — veščice. glej: Jungman česki Slovník s. v.

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Novice izhajajo v Ljubljani vsak teden dvakrat, namreč v sredo in saboto.

Odgovorni vrednik Dr. Janez Bleiwels.

Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., scer 3 fl., za pol leta 2 fl. po pošti, scer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XI.

V sredo 9. novembra 1853.

List 90.

Od pozimske klaje za živino.

Dosto znano je, da je živina konec zime večidel revna in da potrebuje celo poletje se spet popraviti, kakor naši kmetje pravijo; ko zima pride, pa spet hujša, in tako se versti hujšanje in boljšanje, kakor se versti zima in poletje. In vendar hujšanja pozimi ni vselej le to krivo, da živini klaje manjka ali da strada. Druzih vzrokov je več, in od teh napak se bomo v sledečem pogovorili.

Perva in glavna napaka je nerednost v 3 rečeh: 1) nobenega pravega reda ni v času, kadar se živini klaje, 2) ni pravega reda v meri klaje ali kerme, katero živina na dan dobiva, in 3) se ne gleda na lastnost (sorto) klaje. Pri taki nerednosti pa se živina ne more dobro počutiti. Pozimi, da ni treba pri ljuči živine kermiti ali futrati, se ji poklada že ob petih popoldne, zjutrej iz ravno tega vzroka pa še le ob sedmih. Tako od 5. do 7. ni nič več dobila, po dnevi pa potem trikrat. Želodcu pa to ni vse eno, da je enkrat dolgo prazen, drugikrat pa obilo nabasan. Pri takem gospodarstvu ne tekne in ne zda klaja, kakor bi imela. — Pri mnogih kmetijah tudi nobene prave mere ni pri klaji: enkrat z bétom drugikrat s psom. Danes se poljubi dekli, ker je ravno dobre volje, trikrat več kravam dati, kakor jim je včeraj dala, ker je prelena bila; danes jim nameče le slame, jutri pa jim napravi škafov, da je kaj.

Vse take napake vidimo pri kmetijah, kodar gospodar sam ne vé, koliko je klaje pridelal in kako bi jo namestoval, če je zmanjka, al ob kratkem rečeno: kjer pri hiši ni pravega gospodarstva in le dekla gospodari, kakor se ji ljubi. Dokler se pa živinoreja v tacih rokah véde, ne bo vérgla dobička.

Druga poglavna napaka pri sila veliko kmetovavcih je, da ne poznajo vrednosti te in une klaje; „klaja je klaja“ mislijo in tako tudi ravnaajo; če je kravam le kaj dá, je že vse opravljeno. Marsikdo misli, Bog vé koliko tečne klaje je svoji živini dal, ako ji je pehar pese ali krompirja v korito vsul; če ji je, postavimo, 16 funtov (liber) pese (rone) dal, misli, Bog vé kaj ji je dal. Pa koliko je krava s temi 16 funti pese klaje dobila? — le 8 funtov sená. Taka je tudi z drugo klajo, če kmetovavec ne vé: kolikšno tečnost ima v sebi.

Za kmetovavca tedaj, kateri hoče tako gospodariti, da bo njegova živina vedno pravo mero klaje dobivala, je treba, da saj nekoliko pozná tečnost ali redivnost klaje, da v krivih mislih zapopaden ne bo ene preveč, druge premalo dajal.

Po celem svetu je navada, da tečnost ali redivnost sená veljá za merilo redivnosti vsake druge klaje, to je, da z redivnostjo sená primerja se redivnost druge piče. Tečnost sená je enklja (1); vsa druga klaja se zaznamva po ti z večjo številko, če je bolj redivna kakor sená, ali z manjšo, ako je manj tečna od sená, na priliko: tečnost sená je 1, tečnost réži 2 in pol, slame $\frac{1}{2}$ (pol). Tako pisanje se takole razume:

1 funt	slame veljá toliko kot	$\frac{1}{2}$ funta	sená ali	$\frac{2}{5}$ funta réži,
10 funtov	„ „ „ „ „	5 funtov	„ „	2 „ „
20 „	„ „ „ „ „	10 „	„ „	4 „ „
40 „	„ „ „ „ „	20 „	„ „	8 „ „

V tem spisu bodemo razložili redivnost mnogotere klaje po tistih skušnjah, ki jih je preslavni živinorejic A. Weckherlin naznanil, ko je vrednost klaje presojeval.

(Dalje sledi.)

Gospodarske skušnje.

(Rodovitnost rusovskega na Ogerskem vdomaćenega lanú). Častiti predsednik naše kmetijske družbe gosp. Terpinc so nam naznanili, da iz 2 mernikov tistega semena, ki so ga tudi razdelili letos po podružnicah kmetijskih, so pridelali letos 3 cente in 18 funtov kaj lepega prediva in pa 40 funtov tul. Al ni to lep pridelk? Ali ne zasluži, da se primemo kar naj bolj moremo tega semena?

(V bučah in kumarah) je po več skušnjah le polovica rodovitnih (plodnih) pešká; rodovitne peske so tiste, ki so v buči ali kumari proti kocenu (stebelu); tiste pa, ki so bolj gori proti muhi, poženo le cvetje, pa ne naredé sadu. Naj bi vertnarji po ti skušnji semenske peške izbirali.

(Kravji rep znamenje molšne krave). Ako je kravji rep zgor prikoncu prav debel in močen in doli gredé zmiraj tanjši in da ne doseže popolnoma kolena, navadno znamenje je to slabe krave. Če je pa celi rep bolj tanak in da seže še čez koleno, naznanuje to dobro kravo; se vé da se samo po sebi razume, da je tu le od kostnatega in od mesnatega repovega dela gorjenje.

Potovanje križem svetá.

Od hrane ali živeža mnogoverstnih ljudstev.

(Dalje.)

Slišali smo, da so ljudstva na svetu, ktere večidel le od parsti živijo. Marsikteri bravec si bo mislil: kako je li to mogoče, da človek zamore živeti od gline? Pripravljeni smo na tako vprašanje z odgovorom, da glina

sama po sebi nima nič redivnega v sebi, in če ljudje od nje živé, živé le od tistih organskih stvari, s katerimi je zemlja obilno navdana; taki drobci imajo redivno moč v sebi, se vé da silno malo; glina pa s svojo težo le pritiska na veliko jestvino čutnico (nervus vagus), ki je s požiravnikom v zvezi, in s tem tiskom zatara občutek želodca, da mu je kakor da bi bil sit. Ta tisk na čutnico želodca je pa po gotovih skušnjah ravno tako potreben, kakor je potrebna redivna hrana, iz ktere se kri dela. Saj tudi tiči zobljejo pesek, in od noja (Strausa) je znano, da kamnje požira; gotovo pa ni ne v pesku ne v kamnji nič redivnega. Tudi naše goveda, naši konji si morajo s slamo, z rezanico želodec dobro nabasati, po tem so še le siti, ker po tem še le, kakor pri človeku, ki si je napolnil želodec, se omami čut, ki nadležje prazni želodec.

Kdor to vé, bo še le zapopadel, zakaj so ljudje tam pa tam tudi v Evropi ob času hude lakote neko parst jéli si tolažiti kerč praznega želodca. Taka je bila v letih 1719 in 1793 na več krajih po Nemškem. Ta parst je bila tako imenovana močelska parst (Infusorien-Erde), preprežena z nekimi naj bornišimi rastlinami. Enaka parst je tudi tista, katero v naj bolj severnih krajih Švedskega vsako leto po sto in sto vozov kot krušno moko vživajo, ne toliko zavolj potrebe kakor iz posebnega okusa, ki jim je to parst prikupil; Finci mešajo to parst radi med kruh. Dober tek!

Ako se ozremo po svetu, res vidimo, da ljudstva, sosebno v vročih deželah, imajo neko posebno nagnenje do vživanja parstene hrane. V Javi vživa ljudstvo neko posebno glino, ki se imenuje tana ampo, katero prodajajo v sukanih cevkah, sladki skorji (cimetu) enacih. Ker je pri Japanezih lepo, če je človek suh (kumern), jejo oholi možki in ženske, ktere bi rade za lepe veljale, pogostoma tisto glino, da shujšajo, kakor pri nas nekatere norčave ohole ženske kis (jesih) pijo, da bi jim pobral preobilo mast.

Vse ljudstva pa, ktere vživajo sirovo parst, so sirovi skoz in skoz; njih duševna omika je popolnoma potérta. (Dalje sledi.)

Starozgodovinski pomenki.

DEAE SVRIAE SACR.

V Rimi Pet. Apianus CCXLII.

Razložil Davorin Terstenjak.

(Konec.)

Omenim še, da so severno-slavenski Surabi, Sorbi, Srbi brez dvombe po častju Sure, Zore svoje ime dobili. Znamnje solnca pa je bil bik, zato ima solnčno častje (Mithras) zmiraj bika za glavno vlastitost. Lineburški Slaveni so bika za tega voljo tudi imenovali Zurmon; primeri: dur, tur, dzur, in analogično obliko den in dzien v poljskem jeziku. Da je Zora (poljski Zora = zura) posebno bila v Noriku častena, pričajo lastna imena Surius, Surianus, Sura, Surella, Sornia (*Muhar 363 in na družih mestih*), kakor tudi polatinčeni Aurellii, Aurelliani, Aurora itd. Da Suria ni rimsko, tudi ni staroitalsko božanstvo, se vidi iz tega, da ga ne omeni noben rimski pisatelj, cló Varro ne, kateri vendar vsa rimska božanstva imenuje.

Da tega božanstva niso Rimci iz Indie prinesli, priča ta okoliščina, da stari svet nikdar ni bil z Indio v zavezi razun za Aleksandra Velikega, pa še takrat za kratek čas, v katerem se Rimljani domačih staroitalskih rodov niso prevladali, ne pa da bi bili že na druga podjarmljenja mislili bili. Edinega Apolla Sorana najdem, kar pa ni druga, kakor rimsko tolmačenje, ker, kakor

smo že omenili, tudi druga solnčna božanstva imajo vzeta iz častja ptujih narodov. Irsko-gališkemu Granu-Greinu se je tudi pridavek ali tolmačenje Apollo Granus dalo. —

Na koncu tega članka hočem še čitatelju nekoliko lastnih imen iz panonskih in noriških kamnov za razgled postaviti, — rečem za razgled, ker ni treba dosti učenosti njihovo slovenskost zapopasti. Nabrali smo jih iz Grutera Muratorita, Apiana, Lazia Orelita in družih; nate jih v sledečem:

Babia, Babius, Cafatus (primeri: Kafov, Kafol, Caf, Cafuta), Carcus (Kark, Krk), Cestis, Cestia, Cestius (primeri: Čestimir, Čestislav), Compsa (rodovina Kobsa še živi na Štajarskem), Debela, Dida, Doberus, Dragontianus, Draus, Drauso, Drauco, Duba, Golia, Golius, Hornata (primeri zastran oblike ime Slavata), Hudius, Humenus, Jabolena, Jabolina, Janina, Jarena, Jarilla, Jarsa (primeri zastran oblike česko ime Hnevsa in slovensko Mursa), Jarina, Jeggius (rodovine Jeglič še živijo na Štajarskem in na Kranskem), Iha (rodovina Ihan živi na Štajarskem), Ismar (na Štajarskem je ves Izmanci), Liparus, Lipatius (Lipač, Lipež, Lipič še živé rodovine slovenske), Liuda, Muna, Munata, Munatus (od munja = blisk), Mutice, Mutrius (rodovina Mutra živi v Mariboru in na Českem), Norica, Noriana, Obstana, Opora, Oredsomar, Ostor, Ostorius, Petica, Posilla, Quassil (kvas, kvasil, primeri zastran oblike česka imena: Prašil, Pospišil itd.), Rajus, Raja, Rajenus, Ranius, Reburra, Reburrus, Ricimer, Rocla (rodovina Rokla živi v Vilovnjaku na Štajarskem), Tata, Tellete, Tellianus, Tellucia, Trebacius, Trebesius, Trebonius, Trebianus, Urvus (rodovina Urbas živi v Selniški fari blizo Maribora in na Kranskem), Urocus, Vaar, Vardillus (Verdelski), Varna (ime slavjanskega mesta), Veliranus, Vencius (Venceslav) itd. V drugem članku več takšnih. — Zastran imena Cupitius, Cupetinus, Cupetina, Cupitianus, katero se tudi pogosto na panonskih kamnih najde, še morem omeniti, da imajo koreniko svojo v tematu kúp, kupiti, kaufen, sammeln, häufen, anhäufen. Iz temata kúp se izpeljuje tudi beseda kópa, cacumen, ein hoher Berggipfel, in kepa, glava na žrebli, in kepa, kapa, čepička, Kopfbedeckung. Iz tega vidimo, da samoglasniki a, e, i, o, u se v slavenskem jeziku zmiraj spreminjajo, in zdaj nam je tudi svetlo, zakaj se izgovarja reka Kupa tudi Kopa.

Slovnikiški pomenki.

Res je v slovenskem pravopisju še mnoga znamenita razlika; zato je zlo želeti, da bi pisatelji enkrat kaj stalnega dognali, da bi človek vedel, česa se držati. Ne govorim od *ega* in *iga*, *pri* in *per* itd., to je že dognana stvar, in vémo, katero veljá; toda še mnogo družega nam zlo križem hodi.

Z veseljem smo te dni brali pravila gosp. dr. Miklosića pri sestavljanju slov. berila za nadgimnazij, in one nam marsikaj določijo in poterdijo, pa tudi kaj poderejo.

Tudi mi smo se poprijemali od mnogih pisateljev vpeljavane oblike *ti*, *ta*, *to*, pa smo si dovolj poskušali, da je z njo velika težava, ker nevajenega bravca zlo moti, in večkrat clo cele stavek dvoumen dela, postavit: *ti* bi srečen bil, ko bi . . . („dieser wäre“ und „du wärest glücklich“ . . .), *ti* je pisal („dieser hat geschrieben“ und er hat dir geschrieben.“) itd. Zategadel se radi spet lotimo ljudske in umevne oblike *ta*, *ta*, *to*,

Žgani gips se loči od nežganega, da nima nič svoje vode v sebi, kakor uni, ki v 100 funtih ima 20 funtov vode. Žganje je tedaj zatega voljo za 5. del močnejši zato, ker je vodo zgubil. Novih lastnost pa gips, če je žgan bil, ne dobi tako kakor apno, katero žgano oestro, razdeljivo postane. Ker tedaj nežgani gips ni drugačin od žganega, bolj kaže kmetovavcom navadni nežgani mavec rabiti, ker je bolji kup od žganega.

Prava mera gipsa za oral (joh) se rajta na poldrugi cent ali 2 centa. Kar se ga čez to mero potresa na oral, je potrata.

(Dalje sledi.)

Potovanje križem svetá.

Od hrane ali živeža mnogoverstnih ljudstev.

(Dalje.)

Na veliko višji stopnji človeštva stoji človek, ki žvija rastline (zeliša). Zemljojedec je sirov in terd, kakor je hrana sirova in terda, katero žvija; ljudstva pa, ki živijo od rastlin, so že bolj mehkega serca. Poglej krotkega Hinda v Indii; kako neznano poterpežljiva duša je! Leta in leta prede s prosto roko na malem kosu tiste tančice, ki je še tanjši kot pajčevna in se prodaja pod imenom „tkani veter“. Kakor od Hinda véra terja, da le rastlinje žviva, tako terja ravno to natvora od rahlih južnih otočanov, katerim je v hrano odločila naj več tako imenovanega krušnega drevésa, ki raste v tistih krajih.

Čeravno je želeti, da bi mi mesojedci tako krotkega in rahlega serca bili, kakor sta ravno imenovana naroda, jim vendar ne smemo zavidni biti za preveliko krotkost njih. Germanski narod Anglije je Hinde popolnoma zaterl, in južni otočanje se nikdar dvignili niso na kako veljavnost v versti družih narodov. Ko bi to, kar zgodovina očividno spričuje, pomislila tista družba, ki se je v severnih krajih Amerike pod imenom rastlinojedcov (Vegetarier) ustanovljala in ki je družbenikom svojim le rastline žvivati velovala, gotovo bi opustila bila tako početje. Tudi nesrečni keltiški narod Irske dežele, kateri tlačén od Angležev skor edino le živi od krompirja, nam ne more biti spodbadek, da bi postali le rastlinojedci. Natvora gotovo zastoj ni postavila ostrih mesnih zob v čelust človeku, in podavši mu taki griz mu je sama pokazala, da naj je tudi mesovje; se vé, če ga ima.

Večina ljudstev je to naravno pot že tudi nastopila, da žvivajo z rastlinami vred tudi meso. Tu se začena velika različnost hrane človeške. Če rastlinstvo v obilni množini zeliš le malo tačne hrane v močcu, sladkoru, gumiju, kislinah, olju itd. človeku podaja, ktere dobiva v koreninah, zeliših, semenih in sadovih, mu nasproti živalstvo v različnih podobah daje sila veliko živeža, ki je mnogo tečniši od hrane rastlinske. Rastlina je vsaki pot mila prijateljica človeku, zato je prav in potreba, da žviva tudi rastlinje; človek pa ne more in ne smé v svojem poklicu le krotka putka in tiha golobica biti, zato potrebuje bolj krepke hrane, katero mu živalstvo ponuja. (Dalje sledi.)

Zgodovinski pomenki.

Na odgovor gosp. Terstenjaka v 84. in 85. listu.

Ako bi bil jaz v drugem pomenku od „Kupe“ in „Kolpe“ izpričevaje govoril, ne bi hotel častitih bravcov več nadlegovati, ker sem pa drugič govoré le vprašal, ktere izmed dvéh različnih misel je g. Terstenjak

zdaj, da mi ne bi bilo treba obéh izpodbijati in tako veliko nepotrebnega pisati, zato sem si v nadi, da odkaže slavno vredništvo po znani svoji nepristranosti še tem besedam mojim, v ti reči tudi poslednjim, nekoliko prostora, s tem bolj, ker je vzele moje imenovano vprašanje z obljubo odpisa vred v svoj list, v katerem smo brali že večkrat po tri različne — nasprotno misli zastran ene reči, kar je vse hvale vredno, ker se bravci slišavši več zvonov ložje verujejo, kateri naj bolje póje. Naj sodijo tedaj častiti bravci.

Preklicavši natihoma analogijo iz 74. lista: „dub = dob ... kupati se = kopati se ... Kupa = Kopa“, izpeljuje zdaj g. Terstenjak čudno vse iz korena „kúp = kop“: Kupo, Kopo in Kolpo, od ktere ni hotel v 74. listu nič slišati, češ da ste besedi kúp (Kauf) in „kop“ (kôpa, kopica namesto kúp (Haufen) enega pomena. Na to odgovarjam, da je zastarana misel, ktere zdaj nobeden drug jezikoznanec več ne terdi. Kúp, kúpiti (Kauf, kaufen) in kúp, kopicíti, kupljati, po serbski tudi kúpiti (sammeln, aufhäufen) si niso po moji misli in tudi po misli slavnih jezikoznancov kar nič v rodu, so tedaj popolnoma različna zaznamka, čeravno so si te besede slovanske in nemške jako podobne. Ali vprašam: bomo li tudi besedo „kupa (kupica)“ izpeljavali iz staroslovenske besede „kupa“ (Haufen, acer-vus)? bomo li nemški Schaf = šáf (ovca) in Schaff = šáf (škaf, kobelj) iz enega korena izpeljavali, zato ker ste si te besedi tako podobne, in se samo po podarku razločujete, kakor naš kúp in kúp (Haufe in Kauf), in serbski glagol kúpiti, kaufen, od kúpiti, sammeln, häufen. K misli, da sta si kúp in kúp v rodu je zapeljal nemara g. Terstenjaka tudi nemški ujemek Haufen — kaufen. Ali ne poterjuje ne Adelung ne slavni Grimm, da se je izcimila beseda Kauf, kaufen iz Haufen mutato h v k ali narobe.

Verjetno je, da so ne mara besede kúp (starosl. kupa), to je: kopica, kôpa, latinski copia, šved. hop, nemški Haufe (po Willeramu), zdaj Haufe(n) (mutato p v f, kakor Stepan, Štefan) iz enega, — besede kúp, po nemški Kôuf (po Otfriedu), isl. Kaup., (vide Adel.), lat. capere (Deut. Rechtsg. Grimm I. 421.) in Kauf pa spet iz enega (drugega) korena; ali da bi bile kúp, kopa, kúp, kúpiti, klupiti, klopiti, kolpiti in po tem takem tudi Kopa, Klopa, Kolpa po 90. listu tudi Cupitius, Cupetinus, Cupetina; Cupitianus in celó kepa, kapa in čepička — vse iz enega korena, — tega si ne morem misliti. Kdor verjame, mu ne branim. Res, da se samoglasniki jako spreminjajo; ali tako — posebno v enem jeziku ne, kakor se gosp. Terstenjaku dozdeva. Ako bi bila taka, bi izpeljavali lahko tudi besede pod (mutato d v t), pit (pijača), pad, pot (Weg), pot (Schweiss), pēta in puta vse iz enega korena. To bi pa bilo iz vsega vse narejati. Vsaka reč ima svoje meje.

Kar se tiče „Kupe“ iz „kúp, kupiti“ (Kauf, kaufen) opominjam tukaj na dalje, da izgovarjajo tisti Slovenci, ki pravijo imenovani reki „Kolpa“, vsak staroslovenski u lepo, razločno kakor u; na pr. starosl. kuriti, gubiti, gubil — duša, izuti, um, kupiti (kaufen); ravno tako izgovarjajo tudi tisti Slovenci, kateri govoré: Kolpa (ali kakor od reke bolj oddaljeni: Kopa, zakaj? v 73. listu). Od kupiti, klupiti klopiti in kolpiti namesto kupiti ni pri vsih Slovencih sledú ne tirú; tako ni gotovo tudi nikoli nihče govoril; drugači bi bil kak kosček te analogije še kje ali med narodom slovanskim ali v starih rokopisih, dosihmal prebranih najti. Vse to menim priča, da izpeljava gosp. Terstenjaka ne veljá.

Iz kterega korena pa je Kolpa? Iz „kup“ ni, ta je gotova; iz kterega korena pa je, kaj pomeni, tega ni tudi

živji hlap na-se vlečejo, in tako zrak čistijo. U ta namen bi posebno svetoval, na dvoriše murbino drevje vsaditi, kteriga plod, ko zrel doli popada, posebno kure kaj rade zobljejo, in po tem se jako debelijo.

Tudi stene, hišne in hlevne, naj se s koristnim sadnim drevjem obsade, ali tako imenovani špalirji napravijo — naprava, ki ni le prijetna pogledu, temoč tudi mnogo koristuje gospodarju.

Tako čedno, suho, z drevjem obsajeno dvoriše bo lep in prijeten kraj pri hiši, kjer bodo ljudje in živina se sprehajati, otročki igrati, vsi pa balzam življenja — čisti nepokvarjeni zrak — uživati zamogli.

Potovanje križem sveta.

Od hrane ali živeža mnogoverstnih ljudstev.

(Dalje.)

Veči del žival je človeku v živež. On si išče hrane ne le v verstih mesnatih herbtnic (Ostrozoen), ampak sega noter doli do gjujsnih trebušnic (Gastrozoen); so mu tedaj dojivke, ptice, zemljovodnice in ribe ravno tako v živež kakor mergolinci (insekti) in červi; naj ima žival rudočo, gorko ali merzlo kri ali namesti kervi bel merzel mók: vse jedno mu je. Reči smemo: človek vse je, kar njega ne je.

Al se pa omika človeška ravna kaj po različnosti živalske hrane, ktero vživa? Dajmo preiskavati enmalo to reč, in začnimo z naj nižjo živaljo.

Naj gjujsna živalska hrana so gotovo tiste živali, ki se štejejo v versto polžev, čeravno imajo nekatere teh živalic obilo redivne moči v sebi, ki celó goveje meso na tečnosti prekosi. Če ne od družih polžev veljá to saj od naših vertnih polžev. Pravi gladún (lakomnež) je mogel tisti biti, kdor se je prvi polža lotil! Dobro mi je znano, da še dan današnji na Francozskem, Laškem, Parskem, v Belgii, Švajci in Šlezii tišúc in tišúc polžev vsako leto spítajo, — ali jedó jih naj bolj le taki, ki so na pljučah bolni, ne pa zdravi. Dobro vé m tudi, da so Rimci svojo „cochleario“ z otrobi in visom na debelo spítali, — da Asanteji svoje polže kakor mi svinsko meso sušijo in da še več drugim ljudstvom so suhi polži prijetna jed, — vendar pri vsem tem polži niso postali navadna hrana. Ljudem se gjujsi polzni červ, ki nima nobene prave podobe. Ravno taka kakor s polžem je s škóljkami (auštergami); zares! kdor prvičkrat školjko vživa, ki je bolj pljunku podobna kakor živi živali, dober želodek mora imeti!

Še bolj čuditi se je Kitajcom, ki vživajo nekega morsklega okroglega červa s ščitu enakimi čutivnicami, kteri v indiškem morju živi in se tre pang (tre pang edulis) imenuje. Neznano gjujsna je ta žival. Ker je pa, kakor je, vživati ne morejo, jo dajo sušiti, in posušeno vživajo vmes družih jedí. Smešno pri vsem tem je pa naj bolj to, da ravno tako zopern je duh te živali, kakor je cena njena visoka. Kitajci (Kinezi) imajo še več tacih gerdih jedí, — al čuditi se ni nad tem: ljudstvo, ktero, kakor Kitajci, še dan današnji gerdóbe malikov (fetiša) moli, je skoz tisúc in tisúc let že vajeno le gerdih stvari.

Ljudstva, ktere tako hrano vživajo, morajo biti na nizki stopnji omike, kakor tudi taki narodi, kteri vživajo mergolince. To pričajo Indijanci Peruanski, Hotentoti in drugi narodi Afrikanski, ktere je Čudi vidil úsi z velikim slajem zobati. Nič boljši tudi niso nekteri narodi Afrike, kteri se edino le od kobilic živijo, čeravno so večji od naših navadnih. Zato je pa tudi znano, da malo kdo tacih ljudi doživí 40. leto in da umirajo

za gerdími boleznimi. V jutrovih deželah so kobilice zlo navadna hrana, ktera je nekđaj tudi na Gerškem bila, kjer so griljke zobali. V Brasilii in jutrovi Indii so jedli mravlje, in še dandanašnji ondi stari in slabi možaki zoblejo mravljo matico, da si krepčajo herbtni mozeg in še kaj drugega. V Javi so bele mravlje navadna hrana, v Cajlonu bčele, v Novi Kaledonii pavec dolgi pajki, v Madagaskaru židni červi izlečeni iz mešičkov, na Kitajskem mesni červi itd. Zna seer kdo reči: saj tudi naš rák ni nič lepši. Se motiš, prijatel, rak je stvar lepe podobe in ima tudi meso dobrega okusa.

(Konec sledi.)

Slovníški pomenki.

K sestavku v 90. listu.

I. Ali bi pisali Maria, Aziaitd, ali Marija, Azija, si tedaj eno čerko prihanili ali ne, zategavoljo se mi zdí, nam ni treba na dvoje biti. Po pisanji Marija, Azija ostanemo s staroslovenskem, rusovskem in serbskem v enakosti; zakaj po cirilici in tudi po glagolici ne pišejo golega *as*, ampak *ja*. Končnice tudi pri ptujkah vsak jezik po svoje prestvarja; Nemeč piše Arabien, Francoz Arabie, še Čeh rad stavi Arabie; Marija je pa že po hebrejsko Mirjam ali Marjam. Zastran slovenskega j je blezo tudi to pomniti, da saj v časih ni tako terda tihnica, kakor na primeru nemški, ampak da se nekaj glasnici bliža, in da po svoji tekočosti polajša ustam prestop iz glasnice na glasnico; podoben je morebiti latinskemu j, kteri pred ko ne zategavoljo po glasomeri ali prozodii prednjo glasnico po šegi dvoglasnice dela dolgo. Ako se ta lastnost slovenskega j pomni, se dá razumeti, zakaj da nekteri slovníčarji v slovenskem jeziku dvoglasnice najti hočejo, in med tiste štejejo *aj*, *ej*, *oj*, *uj*; drugi sicer tega ne dajo veljati, in ne brez vzroka, ker se ti naši glasovi vendar memo latinskega ali nemškega *ai*, *ei* razločijo, ko čerka j ne zgubi vse tihnice lastnosti.

II. Ali je predlog v ali u pisati, se dá po enakem pomnenji razsoditi. Naš slovenski v ni gola tihnica kakor nemški *w*, ali morebiti tudi latinski *v*, ampak je tudi nekaj srednjega med tihnico in glasnico; zatoraj tudi nekteri slovníčarji naše slovenske *av*, *ev*, *iv*, *ov* med dvoglasnice štejejo, in namesti latinskega Austria, Europa pišejo Avstria, Evropa. Slovenska voda se v glasu od začetka razloči memo nemškega Wasser, kar je slavni jezikoslovec, rajnik M. Čop, dostikrat opomnil. Od tod pride, da, ako Slovenec hoče nemško *w* kakor tihnico izreči, se mu čerka v ustih spremeni v *b*; toraj pravi Böser, bös, namesti Wasser, was. In Horvatu se *v*, in Rusu njegov vidil spreberne v *f*, ako to čerko bolj po šegi terde tihnice izgovori; *f* kuči, *f* toreč, namesti v kuči, v toreč; in Romanof, Kutuzof namesti Romanov, Kutuzov. Ako se ta lastnost našega slovenskega v pomni, se lahko razume, da se predlog ne piše napačno s čerko *v*, in toliko bolj, ker se s sledečim zlogom tudi večidel v eno posname.

III. V sestavljenih besedah imate prednici *u* in *v* svoj gotov razloček, kteri se tudi večidel brez težave spregledati dá. Prednica *u* pomeni končanje kacega djanja, ali stanja, toraj tudi kakšno ločenje ali uničenje; zatoraj se imenuje večkrat u privativum, in se vjema z nemškimi prednicami *ab*, *ent*, *er*, *ver*, *aus*, *von*, *weg*, ali z latinskimi *ab*, *de*, *per*. Prednica *v* pa se rabi le od premikanja ali prestavljanja iz kraja v kraj, posebno v notranji del kraja, in tedaj je enaka z latinsko *in*, *im*, ali z nemško *ein*; včasih je prednica v prikrajšana iz prednice *vz*, in pomeni tedaj premikanje iz kterega kraja na kviško, se zatoraj vjema z nemško *auf* ali z latinsko *sub* v pomenu navzgor. Zategavoljo se piše: umerjem, ugledam, ubijem, ugasnem, ukradem, ker je djanje, namreč mnenje, gledanje itd. dokončano; dalje je ubog ali ubožen toliko, kakor od Boga ločen ali zapušten. Drugáč se piše vtaknem, vrinem, vtisnem, vlijem, ker se pri takem djanji stvar iz kraja v kraj, in sicer noter predene; tudi pri besedah vprašam, vkažem je nekakošno premikanje iz kraja v kraj (?), ker se v tem misel ali želja iz človeka v človeka predene; pri besedah vzamem, vstanem, vzdignem pa prednica ni v, ampak *vz*. Včasih pa razločen pomen besede velja zdaj v zdaj u postaviti; na primeru utopim, ertränken, vtopim *eintunken*, vstavim *einsetzen*, ustavim *abbestellen* oder zum Stehen bringen, vrezem *einschneiden*, vrezem *abschneiden*, vpe-ljem *einführen*, upeljem *entführen*, vjamem *einfangen*, vjamem *wegnehmen*.

IV. Omehčani *lj* in *nj* ima svojo gotovo postavo v vodilih slovnice, ako se slovnica na pravo, nepopačno govornjeje med slovenskim ljudstvom, ali tudi na vodila staroslovenscine opira. Omehčani *lj* se piše v končnicah *ljem* in *ljam* za ustnicami v,

Potovanje križem svetá.

Od hrane ali živeža mnogoverstnih ljudstev.

(Konec.)

Ali pa vživanje tacih žival, ktere imajo herbtanec, požlahnuje človeka? Gotovo! ker zakon nature je tak, da enako se prileže enacemu. Natora po vrojenem nagibu čuti, kaj ji tekne, in natoroznanstvo razjasnuje notranje razmere, po kterih se enako druží enacemu.

Z ribami se že začne žlahnejša hrana. Riba je žival že popolnega značaja — žlahen izgled barke. Zemljovodnice pa, to je, živali, ktere deloma na suhem deloma v vodi živijo, so le polovičarice. Njih čudna postava, njih gibanje, da zdaj lazijo in se plazijo, zdaj poskakujejo, — vse to je vzrok, da kače, kroto, žabe in kušarji niso navadno jedlo. Le želve (šildkrote) s svojo mirno kervjo, s svojo lepo razmerno postavo, s svojim nježnim mesom in oljapolnimi jajčki so se prikupile človeškemu okusu naj bolj, da jih ljudje povsod, kjer so, radi jedó.

Še veliko bolj obrajtani so pa krilati prebivavci podnebja, — tiči; lepa in mična živalica je od nekdanj že služila ljudstvom v živež. Pa tudi med tiči je človek razločeval; kuretina, race in golobje so se ljudem po svojem življenju naj pred in naj bolj prikupili, kakor tudi tisti tiči bolj, ki živé od rastlin, kakor tisti, kterih živež je meso.

Na naj višji stopnji omike so le tisti narodi, kterih živež je v lepi razmeri med rastlinstvom in živalstvom, in tudi tú mu je prosta volja dana, da izbera hrano, ki ga naj bolj požlahnuje. Podgane in miši zametuje omikani Kaukaz, Mongolcom pa so ljuba jed, in znano je, da spítane in kakor prešički zaklane in na koléh na prodaj nošene podgane kitajski mandariní stavijo čez vsaki drugi oblizek.

Tudi med dojivnicami si je človek izberal in si tisto živino naj raj izbral, ktera večidel živi od rastlin. Povsod je tedaj rastlinstvo, ki požlahnuje natoro človekovo. Ako je človek opice (merkvice) jedel, jih je jedel le o sili. Gnjusilo se mu je vedno pred živaljo, ki je gerd posnemek človeške podobe; vsi popotni, ki so vidili tú in tam iz kože djane in za hrano pripravljene opice, nemorejo dosto povedati, kako gnjusin je tak pogled!

Človeka varje plemo, da se nikdar ali le o veliki sili loti človeka v živež. To pa se gotovo opira na tisto natorno postavo, da nobena stvar ne išče ravno take stvari, kakor je ona sama, ampak le nji enake. Taka natorna postava že tisuč in tisuč let vladuje človeka. Le tisti narodi, ki so skoz in skoz sirovi, kakor Karaibi v Ameriki in Dajaki v Sumatri se pregrešujejo zoper to sveto natorno postavo, ktero, čeravno brez zavesti, spoštjuje celó divja zver.

Tako smo končali potovanje svojo. Vidili smo kaj tú in tam človek vživa, in kako se po različnosti hrane razločuje natora njegova. Spoznali pa smo na tem potovanju tudi, da ni edina samovolja bila, ki je omikala kuhine naše, ampak da je človeka napeljevala globokeja notranja postava, da je tudi hrano si spreminjal, kakor je višji stopal na poti omike. (Po „Natur“.)

Slovniški pomenki.

K sestavku v 90. listu.

Tako ohole misli me Bog vari, da bi se jaz učenim slovenskim slovničarom pristevati hotel; menim pa vender, da tudi manj učeni po razodevanju svojih med ljudstvom nabranih skušinj k zverševanju jezika u pomoč zamorejo biti.

Moje osvedočenje se z gosp. Olibanovim u vsem popolnoma slaže, razen njegove meni čudne in nerazumljive misli, ki se takole glasi: „Tudi nam je po volji, da „stare vina ostanejo, in

da naj se raji lepša miza“ napravi; to in uno obliko umevnost priporoča!“

Beli Krajenci, kakor tudi Horvati, ki so sredovaža med Slovenci in Serbi, pravijo „stara vina“, „lepša miza“; tako govorijo vsi Jugoslovani, h kterim pripadajo tudi Slovenci; tako so govorili naši nekdanji očeti; čerani Krajenci ne govorijo po mojem znanju in tega ne unega. Eno tedaj upeljati drugo zavreči, ni modra doslednost, ampak samovolja, ki gotovo ne bo obstanka imela. In u čem obstoji ta priporočna umevnost?

Znano mi je, da se nahaja Slovencev, ki terdijo, da po ušesih bolj ugodno doni „sladke jabelka“, minule leta“, češ da si dva ušesa zaliva a zaporedoma ne sledita! Kteri jezik se je kdaj ozir sveršenosti in blagozvučnosti takmal z gerčkim? pa vender je Gerk „cum ore rotundo“ govoril: *τα δερδρα*, Rimljan: lata regna, nekdanji Slovenec: moja slovesa.

Pa ko bi tudi ta blagozvučnost ne bila gola domišljija, ampak bi u zbilji svoj temelj imela, so premisliti važne besede slavnega ilirskega pesnika:

„Znajte, da je slava večá

Z više bratje bratjom biti“.

Ozir razločnega pomena med predlogi u in v kakor tudi med z njima sostavljenimi glagoli u gosp. Metelkovi slovnicu na strani 144—145 navedeni mi je pomniti, da slovenski pisatelji „jurant in verba magistri“, kajti živa slovnicu, to je, ljudstvo tega razločka nikjer ne dela. Beli Krajenci ne rabijo nikoli u, ampak vselej v, na pril.: v šolo, v cerkvo, vteči, vtopiti se, všteti se, vmreti, vbiti (tudi gmreti, gbiti); čerani Krajenci se nagibajo u izgovarjanju k Serbom in pravijo: u šolo, u cerkev, uprašati, upreči, utisniti itd. Gospod prof. Metelko je poderl rečeno pravilo stavivši glagol „utkati“ u versto glagolov, ki s predlogom u sostavljeni po njegovi dozdevi pomenijo „von“ in „bei“, kajti „utkati“ sigdar pomeni einweben, nikoli pa ab- ali beiweben, kakor „utek“ vselej Eintrag.

Nadjeti se je tedaj s polnim pravom, da bojo modri pisatelji slovenski pri tej nestanovitosti posnemali pisatelje ilirske povsod pisaje u.

I se u našem jeziku brez mehčavnega j pred e in i sigdar mehko izgovarja, na pril.: bili, milim, usmilen, — pred a, o, u pa terdo, postavim: lapor, lopata, lula. Bi ga radi mehko izrekli, denemo med-nj in te samoglasnice mehčavni j, na priliko: ključ, češulja itd., in bivamo u tem popolnoma enaki Talianom ozir njihovega e, ki ga pred e in i izgovarjajo kot é; kadar ga pa imajo tako izgovoriti pred a, o, u, denejo med-nj in te samoglasnice i. na priliko: ciurma, cio, ciacuno.

Tako je pred nekaj leti ta zadevek razložil gosp. Slavomir, slovenski ponos, u „Novicah“. Od tiste dobe niso Drobtinice mehčavnega j k I pritikale tako pogosto. Pisali so in pišejo s polnim pravom: dobrotliv, usmilen, mergolenje, dremlem itd., vender pa niso med ilirskimi pisatelji, kar bi jaz vedil, posnemavceov nikjer dobile.

Kdaj se pa ta I pred a, o, u in na koncu besede, kakor tudi n z mehčavnim j topiti ima, bo menda naj bolje pravilo izrečba in raba. Toliko je dobro, da u našem jeziku taki pregreški ne delajo nerazumlivosti nobene.

Večo pozornost zaslužujejo glagoli s predlogi s in z — iz sostavljeni, ker njih pomeni so popolnoma razločni, na priliko: slaziti in zložiti, sliti in zlití, sviti in zvití itd. Taka nerazločna raba nam pomene, si popolnoma nasprotne, u en kalup sliva in jeziku zadaje gerde rane. Naj bi slovenska uredništva take pomote vselej popravila, da se imenovanih pomenov taki pisavci in braveci, kteri jih še vikli niso, vadijo počasi. Prosti beli Krajenci se zoper to pravilo ne pregrešujejo.

Želeti bi tudi bilo, da bi slovenski pisatelji ozir predlogov s in k nasledovali pisatelje ilirske, povsod ju pisaje, naj si za njima sledi mehka ali terda slovka, ker nadosebno (objectiv) je tudi taka, osebno (subjectiv) si ju naj izgovarja, kakor je komu ljubo in drago. Opomnil bo morebiti kdo na pisatelje gerske, ali jaz mu že napred odgovorim: „Sloga jači, nesloga tlačí“.

Kobe.

Ozir po svetu.

Narodi po Turčiji.

Prebivavci Turčije niso le enega plemena, temoč jako različni so po rodu, jeziku in véri. Najpervi so Turki. Zovejo se tudi Osmanli, ter so plemena tatarskiga. Gospodarji so u deržavi, po številu pa ne ravno naj obilniši, ne u Europi, ne u Azii ali Afriki. K večjem jih je 2 do 2½ miliona. Razširjeni so po celi Turčiji; nar več jih je u mali Azii, Armenii in po južno-iztočnih stranéh evropske Turčije. Kot osvovi-